

PARTICULARITĂȚI TEHNICE DE REALIZARE A COVOARELOR MOLDOVENEȘTI

Lucia ADASCALIȚA, Viorica CAZAC
Universitatea Tehnică a Moldovei

Technical particularities of weaving moldovan carpets

The paper presents the results of the study focused on the analysis of technologies used in the weaving of traditional carpets in their evolution, identifying their particularities of identity but also the influencing factors that determine them. The stages of preparation for weaving and weaving techniques are presented. The defining characteristics with implications on their technological solution were analyzed.

The paper presents the results of the study within the State Program 20.8009.0807.17 „Education for revitalizing the national cultural heritage through the traditional technologies of processing used in the area of the Republic of Moldova, in the context of multiculturalism, diversity and European integration”.

Cuvinte-cheie: traditional carpets, the weaving techniques, cultural heritage.

Un covor fermecător, asemenea unei muzici fermecătoare, nu poate fi descris ori explicat prin cuvinte... Covorul, ca și muzica, are o limbă a sa... (Anar)

*„Covoarele sunt marile valori ale unei tradiții milenare”
(Paul Petrescu, etnolog român)*

Introducere. Din cele mai vechi timpuri *covorul* a reprezentat un element distinctiv în decorul de interior al caselor, de o mare valoare. Dna Elena Postolachi, menționa în lucrările sale ca rezultat al studiilor desfășurate, atestarea acestui element important prin existență sa materializată sub diverse forme de reprezentare, fiindu-le atribuite diverși termeni în raport cu acestea. Astfel, se disting produse numite *covoare*, *chilimuri*, *cergi*, *măcate*, *lăicere* (Zelenciuc 1990). Parte din acești termeni, după forma de reprezentare a produselor sunt sinonime, diversitatea lor fiind determinată de particularitățile lexicale zonale cu influențele multinaționale existente, parte din ei fiind determinați de compoziția materiei prime, soluția de reprezentare plastică, tehnicile de realizare, caracteristicile dimensionale, puse în lumina cunoașterii așa cum au fost întâlnite în înscrisurile de danie și listele de zestre din sec. XV-XVI” atestate în arhivele naționale. În același context, din „datele de arhivă și notițele de călătorie ale P. de Aleppo, M. Bandini, Karra, din sec. XVII-XVIII, se mărturisește despre răspândirea largă a țesutului covoarelor la moldoveni” (Zelenciuc, Postolachi 1990).

Evoluția covoarelor. În intenția de a identifica și stabili etapele de evoluție ale covorului din spațiul geografic al Republicii Moldova, cercetătorii au evidențiat 4 etape de evoluție a acestora (Zelenciuc, Postolachi 1990):

- I etapă: *lăicerele* și *păretarele* așternute pe lavițele din lemn, așezate de-a lungul pereților, lungimea maximă constituind 6-7 m, iar lățimea 60-70 cm (determinată de lățimea stivelor/războiului de țesut);
- II etapă (sec XV-XVI): țesătoarele încheiau 2-3 păretare, creând astfel covoare late, fără registrul de bordură/chenar (acesta apărând mai târziu). Tot

atunci apare termenul de „covor” ca noțiune generală pentru țesăturile groase și alese.

- III etapă (sec. XVII–XVIII): se remarcă prin apariția covorului mare de perețe, de formă dreptunghiulară, menit să împodobească pereții centrali din interiorul casei, remarcat numit fiind „scoarță” ales fiind în războiul vertical, denumirea fiind determinată de tehnologia de realizare la care se utiliza un pieptene din lemn cu care firele puse în bătătură se băteau, îndesindu-se foarte bine conferindu-i produsului rigiditate și datorită materiei prime-lânii asprime numită ca fiind „scoarțoasă”. Odată cu trecerea de la păretar la scoarță suferă schimbări principiile fundamentale ale compoziției. La început registrul de bordură/chena-rul lipsea, apoi el reprezintă o dungă îngustă, mai târziu acesta se face tot mai lat, ca într-un final să se realizeze covoare cu două sau chiar trei chenare.

- IV etapă (perioada contemporană): alesul covoarelor se făcea în condiții casnice și la întreprinderi industriale, realizate în viziunea artiștilor plastici. A suferit schimbări aspectul plastic al covorului, s-au complicat motivele geometrice și vegetale, tot mai des fiind utilizate motivele animale și antropomorfe, titlul desenului din centrul compoziției, de regulă, sugerând și denumirea întregului covor (Zelenciuc, Postolachi 1990).

Cercetătoarea Ludmila Moisei (Moisei 2018: 140-146) remarcă 3 etape distincte în evoluția artei covoarelor din spațiul basarabean:

- I etapă: secolul al XVIII-lea – prima jumătate a sec. al XIX-lea – prezența scoarțelor cu fondaluri de culoare verde-oliv și galben, cromatică ornamentală: nuanțe de cafeniu, galben, alb, roșu închis sau negru; reprezentări a: pomului vieții, simboluri cu caracter geometric-romburi, triunghiuri; utilizarea coloranților din extracții din produse naturale etc.

- II etapă: a doua jumătate a sec. al XIX-lea – etapa, marcată de utilizarea coloranților din anilină în vopsirea firelor de lână utilizate la țeserea covoarelor și a altor textile.

- III etapă: perioada postbelică, perioada de după 1945 (după cel de al II-lea Război Mondial), marcată prin abordarea compozițiilor naturiste, cromatică expresivă.

Istoricul covoarelor și textilelor de interior după soluționarea lor estetică de reprezentare a fost influențat de parcursul istoric în care a fost antrenat spațiul actual al Republicii Moldova. Prezintă o mare complexitate analiza covoarelor de la geneza lor, dar și cele proprii perioadei medievale, din inexistența modelelor identificate, constatările fiind realizate doar în baza înscrisurilor identificate în arhive prin opinia autorilor mărturiilor și în baza puținelor artefacte de referință, identificate în rezultatul săpăturilor arheologice.

În acest sens, identificăm remarcat faptul că, sec. al XIX-lea, în rezultatul evenimentelor istorice derulate, se atestă influențe orientale inclusiv în reproducerea textilelor vizând motivele ornamentale, utilizarea arabescurilor, ansamblurile cromatice orientale (Zelenciuc, Postolachi 1990). Istoria se repetă ulterior, cum ar fi spre exemplu influențele remarcate în covorul moldovenesc după cel de-al doilea Război Mondial și transformarea substanțială a covorului.

1. Particularitățile tehnice de reprezentare. Studiile întreprinse în vederea

analizei varietății texturilor țesute altădată în fiecare familie (Zelenciuc, Postolachi 1990), astăzi reprezentând meșeteșug pe cale de dispariție, au denotat diverse modalități de structurare a tesuturilor după diverse criterii de referință.

În raport cu tehnicile de reproducere, textilele tradiționale se deosebesc funcție de predestinația lor. Referindu-ne la covoarele de perete, țesute în războiul de țesut vertical tehnologiile de reproducere nu pot fi abordate separat de constituirea lor structural-compozițională.

Astfel, așa cum remarcasem în rezultatele studiilor întreprinse anterior de către cercetătorii notorii (Zelenciuc, Postolachi 1990), covoarele de perete, structural compozițional erau fără bordură, ulterior fiind consemnate ca fiind cu bordură îngustă uneori trecând ușor în fondal, contopindu-se, ulterior. Caracteristicile dimensionale ale bordurii au crescut, atestându-se și covoare cu mai multe borduri pe 2, 3 sau 4 laturi ale covorului.

După dispunerea ornamentelor în cadrul ornamental se atestă covoare în care ornamentele sunt poziționate după principiul:

- repetitivității: motivele ornamentale sunt dispuse succesiv ritmic prin alternanță, orientate în același sens;
- inversării: motivele ornamentale sunt dispuse succesiv, ritmic, orientate unele în raport cu altele în sens invers;
- alternației: modulele compoziționale constituite din mai multe motive diferite ca formă, culoare, caracteristici dimensionale, poziționate cu repetare ritmică cu un anumit pas (distanță dintre ele) între ele prin discontinuitate sau formând registre ornamentale continui;
- suprapunerii: unele motive prin poziționare suprapunându-se unele peste altele creând diverse compoziții;
- simetriei: motivele sunt poziționate simetric asigurând simetrie absolută, relativă, parțială și neregulată;
- armonizării motivelor;
- armonizării cromatice după gamă, nuanță, contrast.

Un alt criteriu de referință în analiza diversității covoarelor este direcția de dispunere a motivelor și modulelor ornamentale. Au fost remarcate covoare în care dispunerea motivelor formează registre ornamentale orizontale, verticale, pe direcție oblică sau pe câteva direcții în același covor.

După criteriul funcționalității se disting (Zelenciuc, Postolachi 1990; Moisei 2018: 140-146): a. covoare de perete: scoarță, covor, război, chilim, rumbă, plog; b. covoare înguste de perete suspendate deasupra laviței: ungher, drănișar, păretar, lat, drum de perete, pilcă; c. așternuturi pentru lavițe, paturi: lăicer, lădar, cergă, nițurcă, șatrancă; d. produse din textile țesute; desagă, traistă, torbă.

Tehnicile de țesere a covoarelor de perete numită și scoarță prezintă legătura pânză 1:1, numită tradițional țesere în puncte drepte prin alternanța firelor de urzeală cu cele de bățătură/băteală. Urzeala a fost mereu folosită de culoarea naturală a materialului, iar firele de băteală erau de obicei vopsite (Focșa 1970) cu „coloranți naturali din plante – frunze, rădăcini, flori, scoarță de copaci, fructe, sau cu coloranți chimici” (Șărănuță 2019: 97). În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, firele din lână pentru urzeală au fost înlocuite cu cele din cânepă, iar la sfâr-

șitul sec. al XIX-lea cu cele din bumbac (Buzilă 2009: 104-109; Focșa 1970).

a)

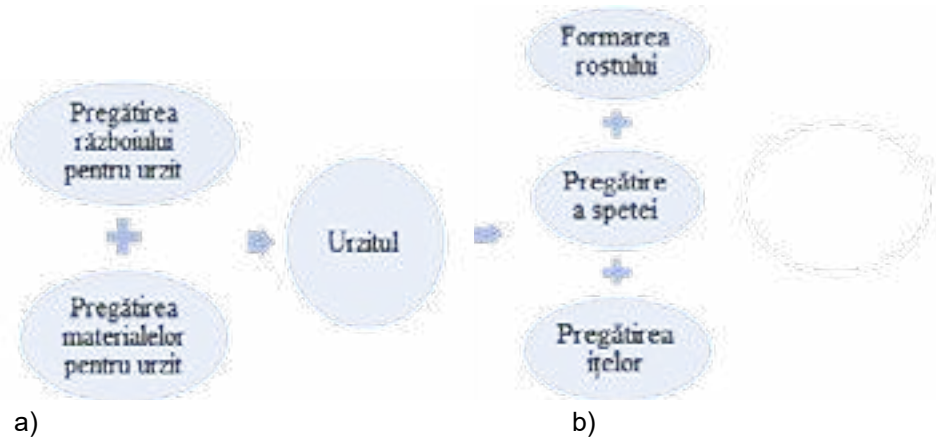

b)

Figura 1. Urzeală din: a – lână; b – bumbac

Procesul de obținere a covoarelor presupune parcurgerea următoarelor „două operații premergătoare: urzitul (așezarea firelor de pe mosoare pe o lungime anumită) și năvăditul (tehnica țesutului)”, care implică unelte speciale și diferite tehnici (fig. 1, 2):

- etapă de pregătire către țesere-urzitul;
- țeserea propriu zisă-năvăditul.

a)

b)

Figura 2. Etapele de pregătire pentru țeserea covoarelor

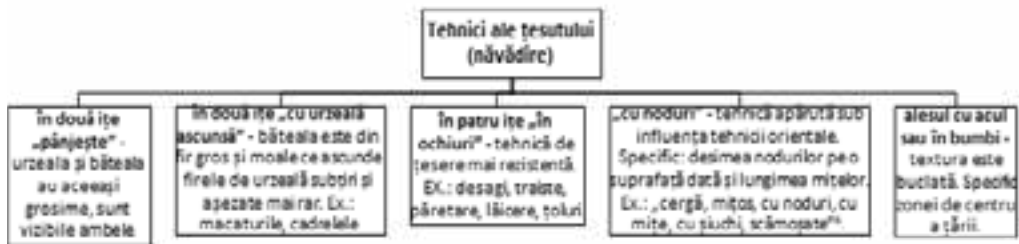

Figura 3. Diversitatea tehnicilor țesutului, după G. Stoica, E. Postolachi „De la fibră la covor”

Țeserea covoarelor era, de asemenea, caracterizată de implicarea „procedurilor de realizare a decorului cu motive policrome, care sunt denumite alesături”. În calitate de tehnici de reprezentare, alesăturile pot fi încadrate în două

categorii (fig. 4).

Diversitatea covoarelor este una remarcabilă atât prin complexitate cât și prin originalitate, de aceea considerăm relevantă clasificarea acestora funcție de multiple criterii de referință. Aceasta fiind necesară în vederea identificării prin cunoaștere aspectelor definitorii.

Implicațiile asupra covoarelor sunt definite de:

- caracteristicile dimensionale: lungime, lățime (tabelul 1);
- caracteristicile firelor utilizate: grosime, lungimea fibrelor/firelor, tipul și densitatea torsionării, geneza materiei prime, uniformitatea grosimii firelor;

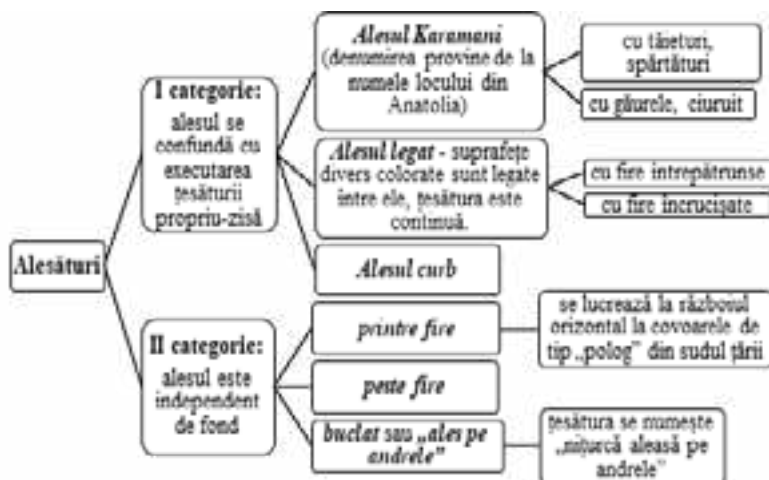

Figura 4. Tipuri de alesături, după G. Stoica, E. Postolachi „De la fibră la covor”

- caracteristicile tehnologice ale țesuturilor: desimea firelor de urzeală, desimea firelor de bătătură, legătura, calitatea trecerilor în scădere sau creștere, acuratețea conturilor.
- caracteristicile cromatice: numărul de culori, gama cromatică aleasă, expresivitatea cromatică, tipul coloranților utilizați pentru vopsirea firelor, uniformitatea vopsirii, rezistența vopsirii la lumina, spălare, etc.

Scoarță	Chilim	Covor	Război	Ungherar	Polog
1 - 1, 5 – 2-4 m	0,8-1 – 1,5-3m	1,5-1,8 – 2-3 m	1, 8 - 2 - 3,8-4,5 m	0,9; 1,0- 2,0; 2,5m	1,0; 1,2- 2,0; 3,0m

Tabelul 1. Caracteristicile dimensionale ale texturilor țesute atribuite covoarelor

Gama cromatică a covoarelor tradiționale moldovenești de perete varia și cuprindea „5-15 culori de bază” [2, 3, 11]. Cea mai importantă trăsătură a acestora este că „motivele și culorile acestuia și ale ornamentului prin-

cipal de pe câmp sunt diferite”. Pentru covoarele din „secolul XVIII – prima jumătate a secolului XIX câmpul avea nuanțe fine de culori: roz, cafeniu, albastru, verde. Iar pentru cele de la sfârșitul sec XIX – începutul secolului XX este frecvent utilizată culoarea neagră a câmpului central” (Buzilă 2013).

În rezultatul expedițiilor întreprinse în teren de către autori, au fost identificate mai multe tipuri de covoare, parte din ele prezentate în fig. 5.

Concluzii. Cultura tradițională este temelia pe care au fost formate cultura și arta modernă. Astfel, moștenirile cultural-spirituale transmise din generație în generație contribuie la dănuirea poporului ca entitate național-culturală prin valorificarea coloritului, complexității și eleganței motivelor artei populare.

Covoarele tradiționale moldovenești prezintă istorii țesute cu valențe sacrale, artistice, istorice și culturale necesare de identificat, revitalizat și conservat, promovând intens cunoașterea meștegului de obținere a lor.

Figura 5. Scoarțe identificate în teren

Figura 5a. Deținătoare: Grosu Maria (a. n. 1945), piesă moștenită de la mama. Scoarță. 1×4 m. Urzeală și băteală din lână vopsite cu coloranți din anilină. Piesă lucrată în anii 30-40. Metoda de configurare a compoziției ornamentale este tactul simplu exprimat prin repetarea la intervale egale a aceluiași motiv ornamental stilizat prin geometrizare. Bordură pe fondalul negru al compoziției integrale cu utilizarea pomului vieții stilizat (pe cele două laturi lungi) și flori stilizate prin forme geometrice. Gama cromatică: roșu, verde, oranj, violet, galben/bej, roz, albastru deschis, bordo.

Figura 5b. Deținător: Muzeul satului Sofia, Drochia. Scoarță 1× 1,5 m. Urzeală și băteală din lână, coloranți chimici. Fără bărdură. Câmpul este divizată într-o rețea de dreptunghiuri, organizate în registre verticale, ritmate cromatic verde-roșu, motive antropomorfe masculine geometrizate în diferite culori: albastru, violet, roșu, portocaliu, verde, alb/bej.

Figura 5c. Deținător: Muzeul satului Sofia, Drochia. Lungimea 4,5 m. Urzeală și băteală din lână. Fără chenar. Având un fondal de roșu intens. Elementele de plecare, ce constituie motivele compoziționale, sunt pătrățelele divers dar unitar colorate, păstrând în general castaniul de nuanță deschisă. Pe mijloc-motive compoziționale antropomorfe.

Bibliografie

1. Apostol-Macovei T. Simbolismul cromatic în cultura românească tradițională. Chișinău: Editura Știința, 2019. 118 p.
2. Buzilă V. Covoarele basarabene. Institutul cultural român. București, 2013.
3. Buzilă V. Covoarele în contextul patrimoniului cultural al Republicii Moldova. Revista Akademos nr. 1 (12), februarie 2009, p. 104-109.
4. Buzilă V. Dimensiunile axiologice naționale și mondiale ale scoarței basarabene. Akademos, 2014, nr. 3 (34), p. 164-172.
5. Covorul moldovenesc. Le tapis moldave. Editura Timpul, Chișinău, 1985.
6. Focșa M. Scoarțe românești. MAP, București, 1970.
7. Mardare Gh. Художественно – морфологическая основа молдавского народного ковра-<http://cheloveknauka.com/v/466276/a?#?page=6> (vizitat 00.05.2021).
8. Moisei L. Tradiția covoarelor din perspectiva dinamismului cultural. Revista Akademos, nr. 2/2018, p. 140-146.
9. Ornamente populare moldovenești. Chișinău: Editura Timpul, 1984.
10. Stoica G., Postolachi E. (coordonatori științifici). De la fibră la covor. București: Editura Fundației Culturale Române, 1998, p. 23-38.
11. Șărănuță S. Cultura materială și spirituală a românilor din Basarabia sec. XIX–XX. Scițe și studii etnografice. Chișinău, 2019, p. 98.
12. Zelenciuc V., Postolachi E. Covorul Moldovenesc. Chișinău: Editura Timpul, 1990.
13. Гоберман Д. Н. Молдавские ковры. Кишинэу: Картя молдовеняскэ, 1959, стр. 8.
14. Постолаки Е. А. Молдавское народное ткачество. Издательство Штиинца, 1987.

Lucia ADASCALIȚA, lector univ. Univ. Tehnică a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1010-3380>

Viorica CAZAC, doctor, conferențiar univ. Univ. Tehnică a Moldovei (Chișinău, Republica Moldova)

Email: viorica.cazac@ntp.utm.md

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0745-1931>